

Vineyardbevegelsen i USA og Norge – en kortfattet historikk

En av de mest betydelige bevegelser innen den bredere karismatiske fornyelsen i løpet av siste tiår er amerikaneren John Richard Wimbers (1934-97) Vineyard -bevegelse. Trossamfunnets teologi har blitt gjenstand for kritisk evaluering både i norske og utenlandske studentarbeider, forskningsrapporter og fagartikler.¹ Bevegelsen er ny av dato, og pr. i dag foreligger ingen offisiell historikk. Den amerikanske Vineyardpastoren Bill Jackson er imidlertid iferd med å få publisert boken *Word & Spirit. A History of the Vineyard*, som skisserer bevegelsens historiske tilblivelse og utvikling hittil innen USA. Mange av denne artikkelens opplysninger støtter seg til Jacksons upubliserte bokmanus, som han velvilligst har gitt meg tilgang til, samt tillatelse til å referere til/sitere fra.

Denne artikkelen vil i tillegg til å sette den amerikanske Vineyardbevegelsen inn i en historisk-konfesjonell kontekst, også redegjøre for fenomenet *norsk* Vineyardbevegelse, trossamfunnets historiske tilblivelse og utbredelse hertillands, samt så vidt berøre dets innflytelse på norsk karismatikk i generell forstand. Vi starter med en presentasjon av Vineyardbevegelsen i USA.

Vineyardbevegelsen i USA

John Wimber: en nærmere introduksjon

Bevegelsen er uløselig knyttet til Wimber, en tidligere musiker som i 1963 kom til kristen tro gjennom deltakelse i Lawrance "Gunner" Paynes private bibelgruppe hjemme hos sistnevnte. Gjennom Payne ble Wimber tent for evangelisering fra dør til dør, og i løpet av de neste 5 år skal han på denne måten sammen med kona ha vunnet flere hundre mennesker for kristentroen. I 1970 var den unge amerikaneren ansvarlig for 11 bibelgrupper hvor mer enn 500 troende fant sin åndelige tilhørighet. En rekke av disse lot seg dessuten tilslutte den lokale kve-

¹ Den desidert mest omfattende granskning og evaluering av Wimbers teologi på norsk er Karl Inge Tangens "Guds rike og kirkens helbredende tjeneste. En presentasjon og vurdering av John Wimbers forståelse av kirkens helbredende tjeneste med vekt på fysisk helbredelse" (Menighetsfakultetet i Oslo: upublisert hovedfagsavhandling, våren 1993).

kerforsamlingen, the Yorba Linda Quaker Church, hvor Wimber forøvrig ble “co-pastor” samme året.

Fire år senere—i 1974—meldte Wimber seg på C. Peter Wagners² “Doctor of Ministry” program ved Fuller Theological Seminary i Pasadena, California. Etter kun to uker ble han imidlertid av Fuller professoren tilbudt jobben som kirkevekstespert, hvilket i praksis innebar hektisk reisevirksomhet som konsulent overfor 27 ikke-karismatiske trossamfunn, 9 parakirkelige organisasjoner og hundrevis av lokale menigheter. Som en del av staben ved Fuller ble nå Wimber introdusert for George Eldon Ladds bok *Jesus and the Kingdom*, som søkte en teologisk tilretteleggelse av Gudsriketanken hvor spenningen mellom Guds Rike som allerede eksisterende faktum og som en dimensjon ennå ikke realisert i sin fullbyrdede form, er det sentrale anliggende. At det nytestamentlige Gudsriket hadde i seg en “allerede” dimensjon, tjente for Wimber som legitimering av nåtidige miraklers berettigelse. Samtidig tjente Ladds “ennå ikke” aspekt ved Gudsrikedimensjonen som forklaringsmodell på hvorfor ikke alle man bad for, ble helbredet. Wimber øynet konturene av en Bibelsk forankret teologi som kunne komme til rette ikke bare med åndskraft, men også med fortsatt smerte og lidelse.

Etterhvert som Wimber ble introdusert for materiale vedrørende enkeltmenigheters eksplosive vekst i den tredje verden, begynte han å sysle med idéen om noe tilsvarende kunne realiseres i USA. om man, som i den tredje verden, stilte seg åpen for Guds overnaturlige inngripen gjennom eksempelvis helbredelse ved bønn. I januar 1977 samlet han en gruppe hjemme hos seg selv, og etter et par måneder var det om lag 125 voksne som ukentlig sluttet opp om samlingene. Karismatiske ytringsformer som tungetale og utfrielse fra onde ånder synes å ha stått sentralt, og det varte ikke mange måneder før Wimber med frue ble bedt om formelt å forlate den lokale kvekerforsamlingen de tilhørte.

Carol, Wimbbers kone, hadde i mellomtiden begynt å gå på møter i en lokal Calvary Chapel forsamling i Twin Peaks. Forstanderen, Don McClure, foreslo at den nyetablerte gruppen lot seg tilslutte hans eget trossamfunn. Som sagt så gjort, 8

² Charles Peter Wagner (f. 1930) er tidligere Bolivia-misjonær som etter å ha studert kirkevekst under Donald A. McGavran, ble en del av lærerstaben ved Fuller Theological Seminary. Wagner er forøvrig mannen som omdefinerte Alvin Toefflers uttrykk “third wave” til å henseile på menigheter og enkelttroende som av strategiske grunner ikke ønsker merkelappen “karismatisk,” deres karismatiske engasjement til tross. Manglende identifikasjon med det belastede uttrykket “karismatisk” har utvilsomt vært motivert utfra ønsket om å infiltrere “ikke-karismatiske” menigheter med karismatisk tro/praksis. Kontakten mellom Wimber og Wagner ble etter hvert redusert, bl.a. fordi Wimber ikke delte Wagners forståelse av “spiritual mapping”, dvs. det å kjempe imot såkalte “territoriale åndsmakter” i bønn.

mai 1977 var the Calvary Chapel of Yorba Linda et faktum med Wimber som nyutnevnt pastor samtidig som han fortsatte i staben ved Fuller Theological Seminary.

Etter vel 2 år hadde menigheten vokst til omlag 700 medlemmer. I 1980, i løpet av et møte hvor en av Jesusbevegelsens mange radikalere først på 70-tallet, Lonnie Frisbee³ forkynte, falt angivelig Ånden over forsamlingen. I forlengelse av dette møtet opplevde menigheten kraftevangeliseringens fødsel. Spesielt de unge ble tent i brann for evangelisering, de vitnet og bad for syke på gata, og hevder å ha sett flere hundrede som opplevde frelse og/eller helbredelse. På få måneder var menigheten vokst til 1800 medlemmer.

Calvary Chapel

Calvary Chapel er født i Jesusbevegelsens tegn. Ted Wise, en tidligere stoffmisbruker som opplevde en kristen omvendelse i 1966, etablerte året etter sammen med tre kamerater⁴ et kristent “coffeehouse” i Haight Ashbury, San Fransisco ved navn “The Living Room” parallelt med at de åpnet et kristent bofellesskap som ble kjent som “House of Acts.” Ifølge forfatter E. Plowman var det sannsynligvis flere tusen amerikanske ungdommer som kunne “trace their spiritual ancestry” til Wise. En av disse, allerede omtalte Frisbee, flyttet etter et kort opphold hos Wise ned til Costa Mesa i det sydlige California hvor han åpnet “The House of Miracles,” som var skåret over samme lest som “House of Acts” i San Fransisco.⁵

I Costa Mesa knyttet Frisbee seg opp mot en nyetablert lokal menighet, Calvary Chapel, ledet av “Chuck” [Charles] Smith (1927-). Smith hadde tidligere 17 års forkynnerbakgrunn innen pinsesamfunnet International Church of the Foursquare Gospel, men hadde blitt bedt om å overta en frittstående forsamling på om lag 25

³ Frisbee besøkte Sverige på invitasjon av pinseforkynner Stanley Sjöberg sommeren 1971 og bidro i så måte til initieringen av såkalt “svensk Jesusbevegelse” om enn amerikaneren Jim MacInnes ikke bare fikk større betydning for den svenske ungdomsvekkelsen, men faktisk også ankom året i forveien. (Torbjörn Aronson, *Guds eld över Sverige* [Uppsala: Trons Värld Ordbild, 1990] s. 169.) Frisbee døde for øvrig av aids i 1993.

⁴ Den ene av disse, Steve Heefner skulle imidlertid forlate evangelisk tro til fordel for en ikke-trinitarisk variant med sterke likhetstrekk med Jesusvekkelsen, nemlig Victor Paul Wierwilles bevegelse The Way International. Om de to øvrige, Danny Sands og Jim Dopp, forble innen Jesusbevegelsen, vites ikke.

⁵ Edward E. Plowman, *The Jesus Movement in America* (Elgin, Illinois: David C. Cook Publishing Co., 1971) s. 43-45.

medlemmer, men som på to år hadde vokst til om lag 200 personer. Pastorparet ble introdusert for “nyfrelste” Frisbee og inviterte ham til et privat bibelstudium hvor den unge proselytten møtte opp med 25 hippie-ungdommer.⁶ I løpet av et par uker hadde over 30 hippier tilkjennegitt en kristen omvendelse og flyttet sammen med Frisbee i bokollektivet “The House of Miracles.” Uka etter var antallet nyomvendte fordoblet, og det ble etablert en rekke tilsvarende kollektiv, alle med en åndelig tilknytning til Calvary Chapel menigheten i Costa Mesa. Midt på 70-tallet opererte menigheten med i underkant av 1.000 omvendelser pr. måned og har i dag rundt 35.000 trofaste kirkegjengere på møtene.⁷ I tillegg har man i dag rundt 500 ytterligere lokalmenigheter som definerer seg under Calvary Chapel paraplyen.

Kenn Gulliksen versus John Wimber

Om Vineyardbevegelsens historikk og identitetsforankring er uløselig knyttet opp mot John Wimber, var det dog Kenn Gulliksen som var initiativtaker til og grunnlegger av den første Vineyardmenigheten. En nærmere presentasjon av Gulliksen er dermed på sin plass.

Gulliksen hadde vært aktivt med i Calvary Chapel under Jesusbevegelsens første tid tidlig på 70-tallet. I 1974 flyttet han imidlertid til Los Angeles for å plante en ny menighet—dog utfra intensjonen om å forbli under Calvary Chapel paraplyen. Innledningsvis startet han opp to bibelstudier hjemme hos de to musikerne Chuck Girard og Larry Norman, henholdsvis. Året etter kom begge gruppene sammen for å ha felles søndag formiddags møter, en periode ble disse holdt langs strandkanten i Santa Monica.

Navnet “Vineyard” kom til Gulliksen mens han leste fra Jesajaboken: “Den dagen skal de si: Syng om den herlige vingård! Det er jeg, Herren, som vokter den og stadig vanner den. Jeg vokter den både dag og natt for at ikke noen skal skade den” (Jes 27:2-3). Gulliksen var seg bevisst at all Guds interaksjon med menigheten har sitt fysiske motstykke i arbeidet i vingården: grunnen forberedes, det sås, og, beskjæres, frukt produseres og man gleder seg over god vin!

⁶ Russell Chandler, “Cleric Finds Success Serving Hippie Needs,” *Los Angeles Times*, 5. juli 1979, del 2, s. 8.

⁷ C.M. Robeck Jr., “Calvary Chapel” i: *Dictionary of Pentecostal and Charismatic Movements*, eds.: Stanley M. Burgess, Gary B. McGee og Patrick H. Alexander (Grand Rapids, Michigan: Zondervan, 1988) s. 105-106.

Gulliksen hadde til å begynne med ingen planer om å etablere en egen Vineyard bevegelse, men i 1977 var like fullt to nye Vineyardforsamlinger et faktum idet forkynner Brent Rue opplevde Guds ledelse nettopp i den retning. I løpet av 2-3 år deretter hadde man plutselig en håndfull Vineyardmenigheter, noen av disse endog med en fast stamme på over 1.000 troende. Den raske numeriske veksten til tross, flere initiativ mislyktes idet menigheter ble lagt ned og enkelte aldri kom i gang.⁸ For ordens skyld, fram til 1982 var alle Vineyardmenighetene fullverdige medlemmer av Calvary Chapel fellesskapet. I løpet av en intern pastorsamling i april 1982, ble det dog satt navn på en voksende uro innad i Calvary Chapels pastorfellesskap. Kritikken ble primært rettet mot Wimber som vektla Den Hellige Ånds overnaturlige gjerning, samt appellerte til konkrete prinsipper for kirkevekst, sistnevnte moment ble hevdet å være på kollisjonskurs med “Chuck” Smiths bibelundervisning om Guds suverenitet. Vår oppgave, hevdet mange, var å være lydige overfor Guds ledelse, resultatene derimot er Guds ansvar og kan ikke fremmanipuleres gjennom noen metodelære i kirkevekst!

Smith foreslo overfor Wimber å koble seg nærmere opp mot Gulliksen, bl.a. ved å ta navnet “Vineyard” for den lokale Calvary Chapel menigheten i Yorba Linda. Gulliksen og Wimber hadde møtt hverandre første gang i 1979, nå “fusjonerte” de på sett og vis og Gulliksen abdiserte frivillig til fordel for Wimbers lederskap. I ettertid opplever han å ha bøyd av på grunn av stor respekt for Wimber og beskriver sin egen handling som syndig i og med at han dermed tilkjennegav uvillighet til å ta ansvaret for Guds videre gjerning i og gjennom Vineyard.

Calvary Chapel versus Vineyard

Den reelle spenningen mellom Vineyard og de øvrige Calvary Chapel menighetene oppstod sannsynligvis med Gulliksen, ikke Wimber, idet førstnevnte ikke

⁸ Flere tragiske dødsfall skjedde i forlengelse av Vineyardbevegelsens forsøk på å plante nye menigheter. Ett eksempel er da John Odean sammen med ni øvrige i 1983 dro fra California for å plante Vineyardmenighet i Annapolis, Maryland. I Colorado mistet føreren kontroll over kjøretøyet, som veltet og dermed ble antent av flammer, dette med det resultat at to av barna omkom. De øvrige sju var imidlertid innstilt på ikke å vende tilbake til California, Maryland-menigheten ble plantet og Odean er fremdeles pastor der. Et annet eksempel er relatert til musiker Keith Greens tragiske dødsfall p.g.a. flystyrt. Green hadde opplevd en kristen omvendelse ved å høre Gulliksen forkynne i Larry Normans hjem. Han hadde siden flyttet til Tyler, Texas og etablert virksomheten Last Days Ministries. I 1982, idet John og Dede Smalley sammen med sine seks barn var på vei til Connecticut for å etablere Vineyardmenighet, stakk de innom Tyler, Texas. Keith Green ønsket at Smalley skulle se hele Last Days Ministries sin eiendom fra luften. Den tragiske flyulykken hvor både piloten, hele Smalleys familie på åtte, samt Keith og to av barna hans omkom, skyldtes overvekt.

bare vektla intimiteten med Kristus og en tilbedelsesform som skilte seg fra Calvary Chapel, Gulliksen (som Wimber senere!) var også fascinert av såkalt “indre helbredelse,” noe Calvary Chapel som bevegelse ikke har vært opptatt av. Heller ikke kunne sistnevnte akseptere at en troende kunne ha behov for utfrielse fra onde åndsmakter. En ytterligere kontrast mellom Calvary Chapel og Vineyard, som for øvrig ble aktualisert etter at Wimber ble leder, var bruddet med Smiths pretribulasjonale premillennialisme til fordel for en posttribulasjonal forståelse, sistnevnte posisjon reflekterer, ikke forbausende, innflytelsen via teolog G.E. Ladd.⁹

Kanskje skyldtes også spenningene innad i Calvary Chapel at Wimbers renommé som kirkeveksteksperter fra 1979 og utover truet grunnlegger Smiths maktposisjon. Wimber fikk allerede invitasjoner fra hele verden, noe som for øvrig økte dramatisk etter initieringen av kurset MC510, “Signs and Wonders and Church Growth”¹⁰ ved Fuller i januar 1982. På papiret stod Wagner ansvarlig for kurset, men i praksis var det hovedsakelig Wimber som stod for undervisningen. Kurset gikk til å begynne med over 10 mandager og samlet i 1980 om lag 130 studenter. Etter hvert kom også forkynnere fra alle verdens kanter for å sitte under Wimbers forkynnerstol. I juni 1984, eksempelvis, idet tilsvarende kurs ble åpnet for offentligheten og avholdt i Vineyardmenighetens lokaler i Anaheim, samlet man om lag 2.000 deltakere.¹¹

Vi foregriper imidlertid begivenhetenes gang - i april 1982 hadde de interne spenningene innad i Calvary Chapel blitt satt navn på, og Wimbers formelle tilknytning til Gulliksens løse Vineyardparaply tidfestes til den interne pastorsam-

⁹ Mens Calvary Chapels pretribulasjonale premillennialisme ikke har vært gjenstand for intern diskusjon, gjorde aldri Wimber noen konkret eskjatalogisk forståelse som normgivende kriterium for medlemskap. Like fullt har Wimbers forståelse fått overveiende aksept blant amerikanske Vineyardforkynnere. I slutten av 1990 leste dog Wimber postmillennialist Ian Murrays bok *The Puritan Hope* (Carlisle, Pennsylvania: Banner of Truth, 1971) og integrerte Murrays optimisme på menighetens vegne inn i sin egen posttribulasjonalisme idet menigheten skulle fullbyrde verdens evangelisering samtidig som den lot seg rense gjennom intens forfølgelse.

¹⁰ Kursets innhold ansees kjent, for nærmere informasjon, se Kevin Springer, *Power Evangelism* (San Francisco: Harper and Row, 1986). Kursets popularitet bevirket initieringen av oppfølgingskurset MC511, for nærmere informasjon om dette, se Kevin Springer, *Power Healing* (San Francisco: Harper and Row, 1987).

¹¹ MC510/511 skapte imidlertid så mye bruduljer ved Fuller at det i 1986 ble lagt ned og året etter erstattet av Wagners MC550, “The Ministry of Healing in World Evangelism.” Kritikken mot MC510/511 gjaldt blant annet Wimbers manglende formelle kompetanse.

lingen referert til tidligere. Wimbbers Vineyardtilknytning ble offentliggjort et par uker senere i Morro Bay, California hvor Vineyardpastorene var samlet sammen med en del Calvary Chapel pastorer som allerede så hen til Wimber som leder. Det var for øvrig under disse pastorsamlingene at Gulliksen abdiserte tronen til fordel for Wimber.

Vineyard blir eget trossamfunn

Kort tid deretter møttes 7 av Vineyardpastorene på Wimbbers kontor for å drøfte opprettelsen av et eget nettverk, nå adskilt fra Calvary Chapel.¹² Selve formaliseringen av en separat organisasjon skjedde i mai 1983. Organisasjonen fikk først navnet Vineyard Ministries International (VMI), senere Association of Vineyard Churches (AVC). Kort tid deretter flyttet Wimber Vineyardmenigheten i Yorba Linda til Anaheim. På ett år opplevde menigheten en økning på 1.500 møtebesøkende og hadde gjennomsnittlig om lag 6.000 mennesker på søndagsmøtene. I tillegg gav menigheten 1.000 av medlemmene tilbake til forkynner Bob Fulton, som plantet en "ny" Vineyardmenighet i Yorba Linda. Uten tvil tilhørte de fleste av disse den opprinnelige Yorba Linda menigheten som Wimber hadde etablert tidligere.

I begynnelsen av 1985 hadde man om lag 70 Vineyardmenigheter i USA. Veksten fortsatte, i 1988 talte man om lag 200 menigheter. To år i forveien kom Wimbbers bok *Power Evangelism* ut (primært skrevet av Kevin Springer) og ble raskt oversatt til hollandsk, norsk, svensk og tysk. Wimbbers internasjonale anseelse økte dessuten, han holdt møter i England og Tyskland, samt besøkte New Zealand sammen med 130 amerikanske Vineyardmedarbeidere. Amerikanerens virke har "blitt stadig mer internasjonalt,"¹³ og til tross for at man til å begynne med ikke hadde som mål å profilere Vineyardbevegelsen som sådan utenfor landets grenser, har man etter hvert blitt et menighetsplantende trossamfunn. Man opererer i dag med nærmere 700 Vineyardmenigheter, hvorav om lag 250 av disse finnes i USA.

Vineyard etablerer seg i Norge

Allerede i 1982, mens nåværende professor ved Menighetsfakultetet i Oslo, Tor-mod Engelsen, studerte ett semester ved Fuller Theological Seminary, skrev

¹² Tilstede var, i tillegg til Wimber, Kenn Gulliksen, Bob Fulton, Jack Little, Bill Dwyer, Brent Rue og John McClure.

¹³ "Oase og Wimber. Uttalelse fra lederskapet i Oase. Del 1," *Dagen* 18. januar 1989 s. 16.

han i et privat brev til daværende Oase-leder Jens-Petter Jørgensen om “et uhyre interessant kurs” av Wagner og Wimber: nemlig tidligere nevnte “Signs, Wonders and Church Growth.” “Jeg synes det er gledelig at en kan ha slike kurs (selv om en ikke alltid er enig i teologien) ved et akademisk høyt ansett seminar som Fuller,”¹⁴ hevdet Engelsviken og har utvilsomt med sin positive verdsettelse av utdannelseinstitusjonen bevirket at Jørgensen selv satte av et semester til egne studier tre år senere. “Jeg trives som fisken i vannet her på Fuller,” skrev Jørgensen da tilbake til det resterende Oase-lederskapet i Norge. I tillegg til å ha fulgt et kurs med C. Peter Wagner kalt “Strategy for church growth” hvor om lag en halv time hver gang ble satt av til lovprisning, bønn og forbønn, og et kurs i vekkel-seshistorie, fulgte dessuten Jørgensen Wimbers kirkevekstkurs sammen med om lag 270 medstudenter, hvor imidlertid det dobbelte antall hadde søkt om opptak.¹⁵

Samme året som Engelsviken ble introdusert for Wimbers kirkevekstkurs, besøkte Kenn Gulliksen m.fl. Norge. Det amerikanske teamet deltok på møter hver eneste kveld i pastor Hans Bratteruds Oslo Fullevangeliske Kirke. Lovsangslederen Steve Sjogren, som hadde vært ett år i Nord Norge som utvekslingsstudent i “high school” perioden, vendte endog tilbake til Norge enda en gang mindre enn ett år etter besøket sammen med Gulliksen. Til å begynne med holdt han noen møter i Oslo Fullevangeliske Kirke, men startet raskt opp med egne møter i Turnhallen. Sjogrens forsøk på å etablere en norsk Vineyardmenighet lyktes imidlertid ikke på dette tidspunkt, etter et halvt års tid brøt han derfor opp og vendte tilbake til USA. hvor han i dag er en av de ledende pastorene innen Vineyardbevegelsen.¹⁶

Vineyardmenighetene i USA var imidlertid i ferd med å bli lagt mer merke til, bl.a. gjennom Wimbers kirkevekstkurs på Fuller som trakk stadig flere til seg, og i 1986 inviterte Ungdom i Oppdrag den amerikanske Vineyardforkynneren Bob McGee til Norge. Like etter kom Andy Park og Jeff Kirby, også disse på invitasjon fra Ungdom i Oppdrag. Også Oase-bevegelsen har stått som innbydere til Wimbers ulike kurs, eksempelvis til den skandinaviske lederkonferansen i Göte-

¹⁴ Tormod Engelsviken, brev til Jens-Petter Jørgensen, 25.02.1982. Gjengitt med tillatelse fra begge parter.

¹⁵ Jens-Petter Jørgensen, brev til Oase-lederskapet, 31.01.1985. Gjengitt med tillatelse.

¹⁶ I 1988, i forbindelse med Wimbers besøk i Göteborg, reiste et amerikansk Vineyardteam med Sjogren i ledelsen til Oslo hvor disse virket en ukes tid ut fra misjonsmenigheten Betlehem. (Hans Bratterud, intervju, 09.06.1998.)

borg i 1988, og allerede nevnte McGee deltok som seminarholder under Oasebevegelsens sommerstevne samme år.¹⁷

Vi skulle imidlertid vente helt til 1992 før den første norske Vineyardmenigheten, Oslo Vineyard, ble etablert. Grunnlegger Kjell Aasmundrud, tidligere heltidsarbeider i Ungdom i Oppdrag (1977-82) og eldstebror/pastor i Den lutherske Frikirke på Hamar (1986-92), hadde allerede i 1979 opplevd Guds tiltale om etter hvert å etablere en evangelisk menighet, først og fremst på kirkefremmedes premisser. Kallet fra 1979 lå hele tiden og ulmet, og Aasmundrud trodde først dette ville kunne la seg realisere innen Den lutherske Frikirke. I 1989 ble imidlertid dåpsspørsmålet aktualisert, og Aasmundrud ble seg bevisst at han mer og mer hellet mot et baptistisk dåpssyn. Han skjønte nå at kallet måtte realiseres innenfor en helt annen konfesjonell kontekst enn den han der og da var tilknyttet.

Aasmundrud kom første gang i kontakt med Vineyardbevegelsen via vennen Teo van der Veele, som hadde fulgt Wimbers kurs MC511 ved Fuller i 1985.¹⁸ Riktignok hadde Aasmundrud også så vidt truffet Steve Sjogren i 1982, men uten å ha vært nevneverdig klar over hva Vineyard som sådan stod for. I forlengelse av van der Veeles introduksjon av Vineyardbevegelsen ble det klart for Aasmundrud at dette kunne han identifisere seg med. Det teologiske fundamentet med åpenhet for karismatiske nådegaveytringer, samt enkelheten og likefremheten i stedet for at man prøvde å pumpe opp en stemning eller trosatmosfære i møtene, appellerte. Også Wimbers nysgjerrige, undersøkende holdning til nådegavene fascinerte.¹⁹

Høsten 1992, mens Aasmundrud fremdeles bodde utenfor Hamar, startet han altså Oslo menigheten sammen med kollega Hans Jacob Sundby. Man startet beskjedent opp med to husgrupper i henholdsvis Drammen og Jessheim, i november samme år begynte man med gudstjenester i Oslo. Vel ett år senere, 17. oktober 1993 ble Oslo Vineyard offisielt en del av det amerikanske trossamfunnet, og man ble registrert som trossamfunn i Norge fra 31. oktober 1994.²⁰

I Oslo har Vineyardmenigheten i dag om lag 280 medlemmer, men antall møtebesøkende er rundt 400 personer med stort og smått. I tillegg er Vineyard repre-

¹⁷ "Oase og Wimber. Uttalelse fra lederskapet i Oase. Del 1," *Dagen*, 18. jan. 1989 s. 16.

¹⁸ Hollenderen ble første gang invitert til Norge av Ungdom i Oppdrag på slutten av 70-tallet og kom heretter jevnlig tilbake. Etter hvert ble det også knyttet kontakt med andre karismatiske miljøer her i landet, og van der Veeles innsikt innen sjelesorg har blitt trukket vekslers på av mange.

¹⁹ Kjell Aasmundrud, intervju, 26.10.1998.

²⁰ "Oslo Vineyard," 11.04.1998. <http://home.sol.no/~vineyard/text/ov.htm>.

sentert i Norge med menigheter i henholdsvis Trondheim (10-15 familier, opprinnelig "utvandret" fra Oslo Vineyard), Ålesund (om lag 100 møtebesøkende) og Larvik (om lag 120 personer), samt at man har kontakt med 3 potensielle Vineyardmenigheter, nemlig i Sykkylven (om lag 40 personer), Drammen (om lag 30 personer) og Ås (om lag 25 personer).²¹ Aasmundrud har fremdeles i dag et baptistisk dåpssyn, men ønsker ikke at troende dåp skal danne forutsetning for menighetsmedlemskap. Innenfor alle de norske Vineyardmenighetene får små barn status som menighetsmedlem når foreldrene melder seg inn. Også i England stiller man seg åpen overfor og forkynner ulikt om dåp, både det baptistiske, lutherske, metodistiske og anglikanske dåpssynet er representert der. I USA, derimot, kjenner ikke Aasmundrud til at man har Vineyardmenigheter som fraviker fra en baptistisk dåpsforståelse. Hva norske forhold angår sammenligner Aasmundrud Vineyardmenighetene med "en mellomting mellom Indremisjonen, Oase og Misjonsforbundet,"²² i et forsøk på å alminneliggjøre og, ikke minst, ufarliggjøre bevegelsen.

Toronto

"Toronto"-fenomenet har blitt positivt skildret bl.a. av insider Guy Chevreux i boken *Catch the Fire – an Experience of Renewal and Revival*.²³ En mer distansert betraktning foreligger på norsk gjennom professor Tormod Engelsen's artikkel "Toronto-bevegelsen—siste nytt på vekkesfronten?"²⁴ Foranledningen for fenomenet, samt det videre historiske forløp kan kortfattet skisseres slik: I 1993 reiste John Arnott, pastor i daværende Toronto Airport Vineyard, til Argentina hvor han ble bedt for med håndspåleggelse av forkynner Claudio Freidzon. Argentinernes forbønn forsterket den lengsel etter mer av Guds åndstrøring over eget liv som Arnott tidligere hadde blitt seg bevisst ved å sitte under både Benny Hinn og sørafrikaner Rodney Howard-Brownes forkynnelse. I januar 1994 inviterte så Arnott Randy Clark, pastor for St. Louis Vineyard Church, til Toronto for å forkynne i førstnevnte menighet. Som det karismatiske tidsskriftet *Charisma & Christian Life* så karakteristisk gjengir hendelsen: "News about the meetings spread by fax transmissions and word of mouth, and spiritually hungry

²¹ Pastorene for de norske Vineyardmenighetene rapporterer til Hans Sundberg, pastor for Vineyard, Stockholm og national director for Norden som sådan.

²² Anne-Line Dahl Jerstad, "John Wimber-gi folket Jesus." *Oasen* nr. 2 juni 1997 s. 4.

²³ London: Marshall Pickering, 1994.

²⁴ *Tidsskrift for Kirke, Religion, Samfunn*, hefte 2 1995 (Årg. 8), s. 246-60.

pilgrims from all over the world began showing up.”²⁵ Etter å ha blitt bedt for med håndspåleggelse og angivelig å ha falt overende ved Guds kraft, hevdet mange i tillegg å ha opplevd et dypere Guds inngrep, hvilket igjen hadde bevirket gjenopprettelse av det ekteskapelige samliv, fysisk helbredelse og en ny fylde av Guds Ånd. “Dybden” av Guds inngrep fanges dog treffende inn av Toronto menighetens pastor John Arnott, idet han skriver:

When renewal first exploded in our church during a time of ministry on January 20, 1994 80 percent of the people ended up on the floor, laughing, rolling and having a wonderful time.²⁶

Rent ytre sett kan “Toronto”-fenomenet beskrives ved hjelp av et begrenset antall observerbare fysiske foreteelser som ble tolket, dels som *Guds suverene handling* i og gjennom den troende, dels som *den troendes respons* på Åndens gjerning i vedkommende.²⁷ Engelsviken fanger inn alle de essensielle “manifestasjonene” idet han skriver:

Det dreier seg om ukontrollerbar latter og utrøstelig gråt, om sterk skjelving, risting og andre kroppslige bevegelser, om å falle på gulvet og bli liggende der [...], om å te seg som ruset uten å være det, og om mer bisarre foreteelser som å frembringe bestemte dyrelyer (for eksempel brøling) eller etterlikne enkelte dyrs atferdsmønstre.²⁸

Ryktene om at Gud gjorde noe radikalt nytt i den lille Vineyardmenigheten i Toronto spredte seg umiddelbart til opplevelsesshungrige karismatikere langt utenfor Canadas grenser. Menigheten selv opplevde på ett års tid nesten en fordobling av medlemstallet, fra 700 til om lag 1.100. I november 1995, skrev journalist Daina Coucet at menigheten i løpet av siste år hadde mottatt om lag 550.000 møtebesøkende, dessuten at mellom 1.500 og 2.000 besøkende “from every country in the world continue to arrive nightly.”²⁹

²⁵ Marcia Ford, “The Blessing Spreads Worldwide,” *Charisma & Christian Life*, juli 1997 s. 55.

²⁶ John Arnott, “Overwhelmed By His Love,” *Charisma & Christian Life*, nov. 1995 s. 64.

²⁷ “Vi kan ikke snakke om latter, gråt, skjelving, falling osv. som manifestasjoner av Ånden,” hevder imidlertid Tormod Engelsviken og utdyper: “Disse fenomenene kan i beste fall være menneskelige reaksjoner på Åndens gjerning, reaksjoner som kan si noe om at et menneske er under påvirkning av Ånden, men ikke hva som egentlig skjer.” (Tormod Engelsviken, “‘Toronto-velsignelsen’-hva er det?” *Dagen*, 10. des. 1994 s. 20.)

²⁸ Tormod Engelsviken, “Toronto-bevegelsen-siste nytt på vekkelsesfronten?” *Tidsskrift for Kirke, Religion, Samfunn*, hefte 2 1995 (Årgang 8), s. 248.

²⁹ Daina Doucet, “‘The ‘Blessing’ Sweeps the Globe,” *Charisma & Christian Life*, nov. 1995, s. 63.

London synes å ha vært det første senteret for “Toronto”-fenomenet” utenfor Canadas grenser. Det første nedslagsfeltet i denne europeiske storbyen hevdes å være den anglikanske kirken Holy Trinity Brompton. Derfra spredte angivelig “ilden” seg til en rekke andre anglikanske kirker, ja, den favnet også lokale menigheter innenfor øvrige tradisjonelt sett ikke-karismatiske kirkesamfunn, samt selvstendige karismatiske grupperinger. Gerald Coates, i Norge kjent som eksponent for en mykere variant av britisk “Restorationism”, hevder å ha fått inngang i selveste Parlamentet og Overhuset for å undervise politikerne om “what God is saying to the nation,” etter alt å dømme som en naturlig forlengelse av sin egen “Toronto”-erfaring.³⁰

Det første *norske* nedslagsfeltet for “Toronto” skjedde gjerne på sommeren 1994 idet Vineyardforkynnerne Bill Twyman og David Parker talte på årets Oasestevne i stedet for en sykemeldt John Wimber. Ovennevnte to amerikanere, for å sitere den kristelige dagsavisen *Vårt Land*, “brakte med seg falling, lattersalver og hulkegråt gjennom sin forkynnelse og sin forbønn.” Kun få dager etter sommerstevnets avslutning dro de første norske karismatikerforkynnerne på lederseminar til Torontomenigheten. “Vi skal forsøke å belyse de merkelige hendelsene både historisk, teologisk og med tanke på praktiske forhold i menigheter og forsamlinger,” hevdet da bysekretær i Stavanger Indremisjon, Martin Cave.³¹ Sammen med daværende Oase-leder Jens-Petter Jørgensen, pastor Reidar Paulsen (Kristkirken, Bergen) og pastor Kjell Aasmundrud (Oslo Vineyard) representerte Cave de første norske *forkynnerne* i Toronto Airport Vineyard Church, idet en av Oslo Vineyards daværende medlemmer, Erling Rimehaug, allerede hadde rukket innom menigheten før disse. Idet disse vendte tilbake til Norge, startet vel egentlig den norske “Toronto”-aksentueringen. Både Oslo Vineyard, Kristkirken og Stavanger Indremisjon arrangerte hver sine konferanser utover høsten og det var utvilsomt via disse tre sammenhengene at de eiendommelige fenomenene ble aktualisert på norsk kirkemark. Deretter begynte mange på egen hånd å dra til Toronto, og fornyelsen spredte seg til en rekke menigheter og kristne miljøer.³²

Blant baptistene, eksempelvis, har det vært hevdet at “et stort antall” av pastorstudentene har gjort sine “Toronto”-erfaringer, og at lokalmenighetene i Bergen, Sandnes, Tromsø og Sommarøy, samt ungdomsmiljøene i Oslo 1. og 2. baptist-

³⁰ Marcia Ford, “The Blessing Spreads Worldwide,” *Charisma & Christian Life*, juli 1997 s. 56.

³¹ “Oase-ledere til Toronto,” *Vårt Land*, 9. august 1994 s. 18.

³² Kjell Aasmundrud, intervju, 26.10.1998.

kirke og i Halden har “blitt berørt.”³³ Som en av *Vårt Lands* skribenter ganske treffende uttrykte det, “Både i bokstavelig forstand og i overført betydning har Toronto-fornyelsen skapt kraftige rystelser hos baptistene” idet om lag en sjettedel av landets menigheter “i varierende grad” er berørt og man opplever meningsbrytninger vedrørende fenomenets Gud-gitte opprinnelse både på grasrot- og lederplan.³⁴

I Misjonsforbundet har man anslått at om lag 10-15 menigheter har blitt berørt. I Haugesund, eksempelvis, forlot mange av de unge misjonsmenigheten idet denne ikke delte deres fascinasjon for “Toronto”. Ungdommene ville gjerne etablere en lokal Vineyardmenighet, men bestrebelsene lyktes ikke, bl.a. fordi de manglet en sentral lederskikkelse som alle helhjertet kunne støtte opp om. Også i Trondheims misjonsmenighet fikk “Toronto” et visst nedslag. Dette skjedde blant annet via Marc Dupont³⁵ og Larry Randolph³⁶ som i forlengelse av et besøk i Kristkirken på våren 95 også tok veien opp til Trondheim. I juni samme år kom for øvrig også Randy Clark til Trondheim hvor Nidarøhallen ble brukt i konferanseøyemed. Menigheten var imidlertid lite begeistret, og etter ett års tid forlot en håndfull troende, forstanderen inklusiv, misjonsmenigheten idet de startet en frittstående forsamling. Også disse ønsket å være Vineyardmenighet, men slapp ikke inn i varmen idet pastor Kjell Aasmundrud i Oslo Vineyard allerede hadde kontakt med Per Kristian Lunde som kjente kall til Trondheim for å etablere Vineyard menighet ett år senere. Og Lunde følte behov for å bygge fra scratch i stedet for å forholde seg til troende med en evt. alternativ menighetsmodell.

Også Den lutherske Frikirke hevder å ha hatt noe føling med “Toronto”, mens Oasebevegelsen synes å ha opplevd færre utslag. De største trosmenighetene her til lands, Oslo Kristne Senter og Levende Ord, Bergen har på sin side uttalt seg mer skeptisk, mens flere av de mindre trosmenighetene har hilst manifestasjons-

³³ Arnold R. Lærum, “Delte meninger om ‘lattervekkelsen,’” *Dagen*, 7. des. 1994 s. 9.

³⁴ Jan Eikeland, “Toronto-vekkelsen ryster baptistene,” *Vårt Land*, 6. des. 1994 s. 6.

³⁵ Dupont hadde sluttet seg til staben i Toronto Airport Vineyard våren 1992. Han er nå tilknyttet Vineyardmenigheten i Fort Wayne, Indiana. Det er ikke til å stikke under en stol at også i USA har Vineyardforsamlingene i ulik grad tatt et oppgjør med “Toronto”.

³⁶ Både Dupont og Randolph hadde besøkt Norge flere ganger før initieringen av “Toronto” i Canada, blant annet hadde de vært i Bergen Frikirke. Randolp karakteriseres som en “fri fugl” med div. pastor- og forkynnerverv bak seg, deriblant innen Vineyard. For tiden er han tilknyttet Rock Church i Pasadena som ledes av den koreanske pastoren Che Ahn, som for øvrig brøt med Vineyard umiddelbart etter at menigheten i Toronto ble ekskludert fra trossamfunnet. (Reidar Paulsen, intervju, 27.11.1998.)

ne velkommen i egen midte.³⁷ Endelig bør man også nevne den karismatiske Kristent Felleskap bevegelsen hvor man har opplevd manifestasjonsytringer som sammenfaller med “Toronto”, dog primært begrenset til latter og at man faller til gulvet i forbindelse med forbønn. Kristent Felleskap fenomenet har blitt formidlet via kontakter med trosfeller i Storbritannia, som igjen har fanget dette opp gjennom kontakt med sørafrikaner Howard-Browne.³⁸

“Toronto”—katalysator for karismatisk økumenikk og vekkelsoptimisme

“Toronto”-fenomenet ble på ingen måte dysset ned av norsk-kristelig presse, og sistnevnte aktør kan i så måte nærmest betraktes som en aldri så liten katalysator for at fenomenet har fått den utbredelse den faktisk en periode fikk på norsk kirke-mark. I forbindelse med en konferanse med blant annet Marc Dupont og Kjell Aasmundrud på Bortelidseter møtte pastorene Bernt Torgussen (Asker og Bærum Bibelsenter) og Pål Brenne (Den Evangeliske Forsamling) med forventning om personlig fornyelse. Sammen med Aasmundrud ble de to pastorene enige om å komme forholdsvis regelmessig sammen i Oslo etter konferansens avslutning. Ryktene gikk fort, og innen kort tid samlet pastorgruppa 8 forkynnere som alle hadde opplevd personlig fornyelse i forbindelse med “Toronto” og som ønsket å komme sammen til gjensidig oppmuntring, fellesskap og inspirasjon.³⁹ Siden har også venner av disse forkynnerne ønsket å inkluderes i pastorfellesskapet, og flere har sluppet inn selv om man fortrinnsvis har ønsket kun en person pr. menighet, og—om mulig—helst hovedpastoren.

Vineyardbevegelsen i USA tok i desember 1995 et formelt oppgjør med iallfall de mest bisarre “Toronto”-fenomenene, samt med Toronto Airport Vineyards

³⁷ Jan Eikeland, “Liv og røre i 30 menigheter,” *Vårt Land*, 1 des. 1994 s. 14.

³⁸ Erling Thu, telefonsamtale, 11.11.1998. Også i Norge har Howard-Brownes innflytelse vært påtagelig. I Tønsberg, eksempelvis, har evangelist Rolf Auke etablert The River Revival Institute--Skandinavisk Vekkellesinstitutt som etter sigende “bygger på Howard-Brownes forkynnelse.” (“Ny bibelskole i Tønsberg,” *Korsets Seier* nr. 33 (14. aug. 1998) s. 13.) [For et omfattende intervju med sørafrikaneren, se Jan-Kristian Viumdal, “Hjertets forandring er det viktigste-ikke manifestasjonene,” *Korsets Seier* 17. juli 1998 s. 18, samt reportasje fra Howard-Brownes konferanse i Geilohallen sommeren 1998 som samlet nærmere 1200 stevnedeltakere, se Jan-Kristian Viumdal, “Ikke bare berørt, men forandret!” *Korsets Seier* 10. juli 1998 s. 16-17.]

³⁹ Stammen i pastorgruppa bestod av Tor Undheim (Kristne Oslo Vest), Olav Garcia dePresno (Indremisjonsselskapet), Ole Bjørn Urne (Sentermenigheten), Egil Svartdahl (Filadelfia) og Roger Skaug (Salemkirken), i tillegg til Aasmundrud, Brenne og Torgussen.

uvilje mot å nedtone subjektive manifestasjonserfaringer. 20. januar 1996, på dagen to år etter “Torontos” fødsel, endret menigheten navn til Toronto Airport Christian Fellowship og signaliserte i så måte at skismaet var et organisatorisk faktum. Til tross for at eksempelvis Oslo Vineyard besluttet seg for å forbli under Vineyardparaplyen, har kontakten med Toronto menigheten ikke blitt skadelidende av det organisatoriske brudd mellom sistnevnte og Vineyard trossamfunnet.

“Toronto”-fenomenet er for øvrig heller ikke lenger noe tema innenfor pastorgruppa, men man ønsker å møtes som likemenn, som “brødre” som bryr seg om hverandre og ber til Gud sammen. Det har vært gjort enkelte forsøk på å bringe menighetene som sådan inn i noe av det samme bønnefellesskapet de ulike pastorene har fått del i, blant annet ved å arrangere offentlige bønnemøter i Lovisenberg Kirke og Trefoldighetskirken, henholdsvis, men dette har ikke lyktes.

Noe av hensikten bak pastorfellesskapet er å synliggjøre enheten og det åndelige fellesskapet man opplever med hverandre, blant annet utfra en forforståelse av at enhet på karismatisk lederplan kan fungere som en utløsende årsaksfaktor for vekkelse. Som et synlig uttrykk for denne enheten stod pastorgruppas ulike lokalmenigheter sammen med Oslo Vineyard som innbyder til pinsekonferansen i 1998, selv om Vineyardmenigheten alene håndterte alt praktisk rundt arrangementet.⁴⁰ Pinsekonferansen var overveiende preget av de såkalte “Kansas City” profetene hvis forkynnelse på et tidligere tidspunkt allerede hadde forårsaket brudd også mellom disse og Vineyardtrossamfunnet i USA. Den profetaksentuering man har blitt vitne til i løpet av mye av 90-tallet, har preget Vineyardbevegelsen i stor grad og burde i så måte redegjøres for når målet er en sakssvarende gjennomgang av trossamfunnets historikk både i USA og Norge. Av plassmangel må imidlertid dette moment holdes utenfor denne artikkelen.

Vineyard og Lysbærerne

Også de norske menighetene innen Vineyardbevegelsen har vært gjennom sitt eget lille skisma, idet grunnlegger av Oslo Vineyard, Kjell Aasmundrud, nylig måtte fratre stillingen som pastor og gi stafettpinnen videre til kollega Hans Jacob Sundby. Stridens kjerne har berørt Aasmundruds veilederrolle blant de såkalte Lysbærerne i Trondheim, en stiftelse opprettet i forlengelse av at flere tidligere “New Age” ledere har tilkjennegitt en kristen omvendelse. Aasmundruds avgang må sees i forbindelse med *national director* for Norden, Hans Sundbergs kritikk

⁴⁰ Bernt Torgussen, intervju, 16.11.1998.

av Lysbæerne, idet deres status som kristen gruppe har blitt problematisert. I tillegg til en rekke forunderlige “profetiske budskap” hvor man fra noe mer forsvarelig Vineyardhold har stilt spørsmål ved “prøvingen, sannhetsgehalten, troverdigheten og integriteten” idet esoteriske budskap og persondyrkelse angivelig har smakt mer av gnostisisme enn av kristen tro, synes dessuten Lysbæerne å ha lidd under kritikkverdig pastoralveiledning med dertil manglende evne til å foreta en grenseoppgang mellom det okkulte og profetiske.⁴¹ Samtidig kommer Arild Romarheim, førsteamanuensis ved Menighetsfakultetet i Oslo, Lysbæerne til unnsetning idet han vil “naturliggjøre” deres “psykologiske innsikt,” “intuisjon,” og “synskhet” idet han oppfordrer til å forvalte sistnevnte charisma “i samsvar med Ham som har gitt [dem] denne gaven.” Romarheim vil dessuten “kristne” deres telepatiske “healing” praksis – evt. ved å “la bønnen skje i Jesu navn,” gjerne kombinert med salving med olje slik Jakobs brev angivelig oppfordrer til.⁴² Uansett hva man måtte mene om Romarheims resonnement, Lysbæerne går utvilsomt gjennom “svære identitetsmessige forandringer”, som Romarheim påpeker, og trenger sikkert både tid, generøsitet og tålmodighet fra kristenfolkets side.⁴³

Nye (makt)konstellasjoner?

Det er neppe noen overdrivelse å hevde at den norske Vineyardbevegelsen har ridd på en bølge av (uberettiget?) goodwill som følge av Wimbers positive renommé i norske karismatikerkretser. Også Aasmundruds fartstid innen Ungdom i Oppdrag, samt hans pastorperiode i Hamar Frikirke, som for øvrig mange av de mer fremtredende Ungdom i Oppdrag-lederne på Grimerud gjorde til sin menighet, har gitt ham en viss prestisje innad i karismatikermiljøet. Det er vel tvilsomt om Aasmundruds etterfølger i Oslo Vineyard kan fylle tomrommet etter forgjengeren i så måte.

Det er foreløpig for tidlig å ta stilling til i hvilken grad den karismatiske pastorgruppa i Oslo har blitt innfluert av Aasmundruds synspunkter vedrørende legitimiteten av de spirituelle erfaringer Lysbæerne har høstet, samt de teknikker som har blitt anvendt for å oppnå nevnte erfaringer. Det er imidlertid på det rene med at alle norske Vineyardmenigheter, inklusiv Oslo Vineyard, ikke bare av strategiske årsaker,

⁴¹ Terje Hegertun, “Vineyard, Stockholm med sterk kritikk av ‘Lysbæerne,’” *Korsets Seier*, 16. okt. 1998 s. 3.

⁴² Arild Romarheim, “Forsøk på en nyansering,” *Vårt Land* Nr. 272 - 54. årg. (23. nov. 1998) s. 19.

⁴³ En imøtegåelse av Romarheims kronikk gir imidlertid Torbjörn Freij i “Lysbæerne. Svar på Arild Romarheims innlegg,” *Vårt Land* Nr. 292 - 54. årg. (16. des. 1998) s. 20.

men også i reell forstand har bøyd seg for Hans Sundbergs avskjedigelse av Aasmundrud som Vineyardpastor og inntil videre støtter beslutningen.

Om Oslo Vineyard fortsatt vil fungere som limet som holder de ulike karismatiske Oslo menighetene sammen i kraft av sin tidligere rolle som katalysator for “Toronto” og vekkelserforvissning, er gjerne ikke så sannsynlig. Heller blir vi vel vitne til til dels nye konstellasjoner idet andre aktører blir initiativtakere til og/eller katalysatorer for stadig nye “Åndens vær”, idet man lover velsignelser, forfriskning og, ikke minst, spenning! Samtidig ivaretas troverdigheteten innad gjennom ledernes ukuelige optimisme på den fremtidige “vekkelsens” vegne som vi angivelig istandsettes til å tjenestegjøre i gjennom et ubegrenset antall nye forberedelsesverk tilsvarende “Toronto”. Hvordan neste “Åndens vær” vil arte seg, faller det imidlertid utenfor denne artikkels interesse å ha noen formening om.